

Angelika Koman-Bednarczyk
dr
Lubelska Akademia WSEI
e-mail: angelika.koman@wsei.lublin.pl
ORCID: 0000-0001-9061-9904

Klauzula generalna dobrych obyczajów jako jedna z przesłanek wykonywania czynności zawodowych przez radcę prawnego

Streszczenie

Dobre obyczaje to konstrukcja normatywna klauzuli generalnej, która stanowi istotne zagadnienie z perspektywy Kodeksu etyki radcy prawnego i problematyki wykonywania zawodu radcy prawnego. Odsyłają one do niedookreślonych kryteriów i ocen pozaprawnych. Choć ze swej natury jest to nieostre i kontekstowe pojęcie, to odgrywa jednak istotną rolę w kształtowaniu właściwych postaw etycznych radcy prawnego. Obowiązek odkodowania dobrego obyczaju spoczywa na okręgowych sądach dyscyplinarnych, Wyższym Sądzie Dyscyplinarnym i na Rzeczniku Dyscyplinarnym. Czynności zawodowe podejmowane przez radcę prawnego niejednokrotnie prowadzą do pytań, w jaki sposób powinien on zachować się w konkretnej sytuacji. Głównym celem artykułu jest analiza klauzuli generalnej dobrych obyczajów w ujęciu teoretycznym i praktycznym w kontekście wykonywania czynności zawodowych przez radcę prawnego. W opracowaniu wykorzystano metody badawcze adekwatne do przyjętych założeń badawczych, tj. metodę analizy terminologiczno-pojęciowej, analizy formalno-dogmatycznej i analizy uzasadnień orzeczeń sądowych.

Słowa kluczowe: dobre obyczaje, klauzula generalna, etyka zawodowa, radca prawny

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie zostało poświęcone problematyce dobrych obyczajów, które obok innych przesłanek wymienionych w art. 6 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego¹ określają sposób wykonywania przez radcę prawnego czynności zawodowych. Zasadniczym celem opracowania jest analiza pojęcia dobrych obyczajów zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i praktycznym. Dobre obyczaje to konstrukcja normatywna klauzuli generalnej. Autorka stara się wyjaśnić, jaką rolę odgrywają dobre obyczaje w kształtowaniu właściwych postaw etycznych radców prawnych, a ponadto, jaką rolę dobre obyczaje pełnią w wykładni przepisów etycznych, w tym jakie wartości zostają „odkodowane” z tego pojęcia w procesie stosowania prawa.

Dla wyjaśnienia powyższego niezbędne jest omówienie problematyki zawodu zaufania publicznego i istoty zawodu radcy prawnego. Opracowanie uwzględni zarówno aktualną literaturę przedmiotu, jak i orzecznictwo sądów. Rozważania sygnalizują problematykę badawczą związaną ze stosowaniem klauzul generalnych.

Zawód radcy prawnego jako zawód zaufania publicznego

Zawód radcy prawnego należy do grupy zawodów zaufania publicznego². Początkowo do tej grupy, spośród grupy zawodów świadczących usługi prawnicze, zaliczano komorników i notariuszy, których status wiąże się z kategorią funkcjonariuszy publicznych. Obecnie są do tego grona zaliczani również adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi. W polskim porządku prawnym normatywną podstawę tworzenia tej grupy zawodowej stanowi art. 17 ust. 1 Konstytucji RP³, zgodnie z którym „w drodze ustawy można tworzyć samorządy zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczęć nad należytych wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony”. Polski prawodawca zdecydował się uregulować zawody zaufania publicznego w przepisach Konstytucji, co przesądza o tym, że zawód radcy prawnego podlega ochronie konstytucyjnej. Należy zwrócić

1 Kodeks Etyki Radcy Prawnego stanowiący załącznik do uchwały nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 22 listopada 2014 r. obowiązujący od dnia 1 lipca 2015 r. (Radc.2014.11.22), dalej jako: KERP.

2 Zob. więcej: R. Stankiewicz, *O istocie zawodu radcy prawnego*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, nr 123, s. 263–273; A. Trubalski, *Samorządy zawodów zaufania publicznego na przykładzie samorządu radców prawnych. Perspektywa konstytucyjnoprawna*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, nr 21, s. 223–238 i powołana tam literatura.

3 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).

jednocześnie uwagę, że omawiany przepis nie definiuje, czym jest zawód zaufania publicznego, ani jakie są jego istotne cechy. Polski prawodawca również w żadnym innym akcie normatywnym nie zdefiniował pojęcia zawodu zaufania publicznego. Pojęcie to nie jest rozumiane jednoznacznie, dlatego dla prawidłowego ustalenia jego zakresu znaczeniowego trzeba sięgnąć do orzecznictwa sądowego.

W myśl ugruntowanego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego zawód zaufania publicznego jest zawodem polegającym na obsłudze osobistych potrzeb ludzkich, który wiąże się z przyjmowaniem informacji dotyczących życia osobistego, zorganizowanym w sposób uzasadniający przekonanie społeczne o właściwym dla interesów jednostki wykorzystywaniu tych informacji przez świadczących usługi⁴. Ustawodawca ma prawo uzależnienia wykonywania zawodu zaufania publicznego od spełnienia określonych warunków⁵. Dotyczą one dostępu do zawodu oraz zasad jego wykonywania. Wykonywanie zawodu zaufania publicznego oparte jest na szczególnych normach deontycznych sformułowanych najczęściej w kodeksie etyki zawodowej. Celem utworzenia takiego kodeksu przez samorząd zawodowy jest jak najlepsze wykonywanie zawodu, a w konsekwencji zaspokajanie potrzeb obywateli i innych osób⁶. Wykonywanie zawodu zaufania publicznego określane jest nie tylko normami etyki zawodowej, lecz także treścią ślubowania, tradycją korporacji zawodowej czy szczególnym charakterem wykształcenia wyższego i uzyskanej specjalizacji⁷.

W nowszym orzecznictwie polski sąd konstytucyjny, aprobuując dotychczasowe orzecznictwo dotyczące rozumienia pojęcia zawodu zaufania publicznego, dokonał syntezy cech tego pojęcia, przyjmując, że do cech takiego zawodu należy:

- a) konieczność zapewnienia prawidłowego i zgodnego z interesem publicznym wykonywania zawodu, ze względu na znaczenie, jakie dana dziedzina aktywności zawodowej ma w społeczeństwie;
- b) udzielanie świadczeń i wchodzenie przez przedstawicieli omawianych zawodów w kontakty z osobami fizycznymi w razie wystąpienia potencjalnego lub realnego zagrożenia dóbr o szczególnym charakterze (np. życia, zdrowia, wolności, godności, dobrego imienia);
- c) staranność i dbałość przedstawicieli omawianych zawodów o interesy osób korzystających z ich usług, troska o ich osobiste potrzeby, a także zapewnienie ochrony gwarantowanych przez Konstytucję praw podmiotowych jednostek;

4 Wyrok TK z dnia 1 grudnia 2009 r., K 4/08, OTK-A 2009, nr 11, poz. 162.

5 Wyrok TK z dnia 6 marca 2012 r., K 15/08, OTK-A 2012, nr 3, poz. 24.

6 Wyrok TK z dnia 23 kwietnia 2008 r., SK 16/07, OTK-A 2008, nr 3, poz. 45.

7 Wyrok TK z dnia 7 maja 2002 r., SK 20/00, OTK ZU 2002, nr 3A, poz. 29.

- d) wymaganie szczególnych kwalifikacji do wykonywania omawianych zawodów, obejmujących nie tylko odpowiednie, formalne wykształcenie, lecz także nabyte doświadczenie oraz dawanie rękojmi należytego i zgodnego z interesem publicznym wykonywania zawodu, z uwzględnieniem szczególnych norm deontologii zawodowej;
- e) pozyskiwanie informacji osobistych i dotyczących życia prywatnego osób korzystających z usług przedstawicieli zawodu zaufania publicznego – informacje te stanowią tajemnicę zawodową, a zwolnienie z niej może nastąpić na zasadach określonych w przepisach ustawy Kodeks postępowania karnego;
- f) wzięta samodzielność wykonywania zawodu⁸.

Podstawowe zasady wykonywania zawodu radcy prawnego

Mając na uwadze cechy zawodu zaufania publicznego, które formułuje orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, można stwierdzić, że w celu wykonywania zawodu radcy prawnego należy spełnić wymagania określone ustawą o radcach prawnych, następnie uzyskać wpis na listę radców prawnych oraz złożyć ślubowanie przed dziekanem rady OIRP⁹. Na listę radców prawnych może być wpisany ten, kto:

- a) ukończył wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskał tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej;
- b) korzysta w pełni z praw publicznych;
- c) ma pełną zdolność do czynności prawnych;
- d) jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego;
- e) odbył w Rzeczypospolitej Polskiej aplikację radcowską i złożył egzamin radcowski, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie.

Wykonywanie zawodu radcy prawnego polega na świadczeniu pomocy prawnej¹⁰, a więc w szczególności na udzielaniu porad i konsultacji prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu

⁸ Wyrok TK z dnia 24 marca 2015 r., K 19/14, OTK-A 2015, nr 3, poz. 32.

⁹ Art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 75 ze zm.), dalej jako: „u.r.p.”. Przepisy art. 24 i 25 u.r.p. uregulowały kwestię wymogów ustawowych pozwalających na dojsie do zawodu radcy prawnego zarówno poprzez aplikację, zdanie egzaminu radcowskiego, jak również przez wpis na listę bez aplikacji i egzaminu.

¹⁰ Art. 4 u.r.p.

przed urzędami i sądami w charakterze pełnomocnika lub obrońcy¹¹. Zawód ten związany jest z odpowiednią postawą etyczną. Radca prawny musi wykonywać swoje obowiązki ze starannością wynikającą z wiedzy prawniczej oraz zasad etyki radcy prawnego.

Zdefiniowanie zasad etyki, czyli reguł postępowania radców prawnych w życiu zawodowym, samorządowym i życiu prywatnym, nastąpiło w Kodeksie Etyki Radcy Prawnego. Zgodnie z preambułą do tego kodeksu

radca prawny wykonujący w sposób samodzielny i niezależny wolny zawód służy interesom wymiaru sprawiedliwości jak również tym, których prawa i wolności zostały mu powierzone w celu ochrony. Zawód radcy prawnego podlegający ochronie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowi jedną z gwarancji poszanowania prawa. Jest to zawód zaufania publicznego respektujący ideały i obowiązki etyczne ukształtowane w toku jego wykonywania. Zdefiniowanie reguł postępowania w życiu zawodowym i samorządowym przyczynia się do godnego i uczciwego wykonywania zawodu radcy prawnego.

Etyka radcowska i jej specyfika związana jest z charakterem zawodu radcy prawnego oraz rolą, jaką odgrywa w życiu społecznym i w wymierzaniu sprawiedliwości.

Dział II Kodeksu Etyki Radcy Prawnego normuje podstawowe zasady wykonywania zawodu oraz wartości etyczne radcy prawnego. Do zasad tych należy zaliczyć:

- zasadę rzetelności i uczciwości w wykonywaniu zawodu radcy prawnego (art. 6 KERP),
- zasadę niezależności radcy prawnego (art. 7 KERP),
- zasadę lojalności i kierowania się dobrem klienta (art. 8 KERP),
- obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej (art. 9 KERP),
- obowiązek unikania konfliktu interesów (art. 10 KERP),
- obowiązek dbania o godność zawodu (art. 11 KERP),
- obowiązek wykonywania czynności zawodowych sumiennie i z należytą starannością (art. 12 KERP),
- zasada odpowiedzialności za samorząd i zasada koleżeństwa (art. 13 KEPR),
- obowiązek dbania o rozwój zawodowy (art. 14 KERP).

W dalszej części artykułu rozważania skupione będą na treści art. 6 KERP, który stanowi, że radca prawny, mając na uwadze treść roty ślubowania określonej w ustawie o radcach prawnych, obowiązany jest wykonywać czynności zawodowe rzetelnie i uczciwie, zgodnie z prawem, zasadami etyki zawodowej oraz dobrymi obyczajami. Zgodnie z art. 27 ust. 1 ustawy o radcach prawnych rota ślubowania radcowskiego brzmi

¹¹ Art. 6 ust. 1 u.r.p.

Ślubuję uroczyście w wykonywaniu zawodu radcy prawnego przyczynić się do ochrony i umacniania porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, obowiązki zawodowe wypełniać sumiennie i zgodnie z przepisami prawa, zachować tajemnicę zawodową, postępować godnie i uczciwie, kierując się zasadami etyki radcy prawnego i sprawiedliwości.

Dokonując analizy powyższych postanowień, można zauważyć, że art. 6 KERP odnosi się do treści roty złożonego ślubowania, z tą różnicą, że obowiązek sumienności, wynikający z rotacji złożonego ślubowania, zastąpiono w treści art. 6 KERP obowiązkiem rzetelności. Ponadto art. 6 KERP odwołuje się do ogólnie ujętego obowiązku zachowania etyki zawodowej (pojęcie to wyczerpuje wszystkie postanowienia KERP). Wreszcie, art. 6 KERP odwołuje się do obowiązku zachowania zgodnego z „dobrymi obyczajami”, zastępując pojęcie kierowania się zasadami sprawiedliwości.

Klauzula generalna dobrych obyczajów – rozważania teoretyczno-prawne

Czym są dobre obyczaje umieszczone w art. 6 KERP? Jest to konstrukcja normatywna klauzul generalnych. Ujęcie definicyjne tego pojęcia nie jest wśród przedstawicieli nauki jednoznaczne¹². Problemy definicyjne dotyczą zarówno istoty klauzul generalnych, jak i ich roli w procesie stosowania prawa. Na potrzeby niniejszego artykułu za prof. Leszkiem Leszczyńskim przyjmuję ustalone w ramach kultury prawa stanowione znaczenie dla konstrukcji normatywnej klauzuli generalnej¹³, zgodnie z którym jest to część przepisu prawnego, a dokładniej zrekonstruowana z części tego przepisu norma prawna, upoważniająca podmiot stosujący prawo do oparcia decyzji stosowania prawa na kryteriach pozaprawnych. Inaczej mówiąc,

12 Zob. m.in. J. Wróblewski, *Przepisy odsyłające*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1964, z. 35, s. 3–22; A. Stelmachowski, *Klauzule generalne w prawie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1965, z. 1, s. 5–20; L. Leszczyński, *Tworzenie generalnych klauzul odsyłających*, Lublin 2000 passim; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001, s. 223–226; L. Leszczyński, *Stosowanie generalnych klauzul odsyłających*, Kraków 2001, passim.

13 L. Leszczyński, *Generalne klauzule odsyłające – ujęcie teoretycznoprawne*, „Annales UMCS” 2016, vol. 63, nr 2, s. 13; L. Leszczyński, G. Maroń, *Pojęcie i treść zasad prawa i generalnych klauzul odsyłających. Uwagi prawnoporównawcze*, „Annales UMCS, Sectio G” 2013, vol. 6, nr 1, s. 82; L. Leszczyński, G. Maroń, *Zasady prawa i generalne klauzule odsyłające w operatywnej wykładni prawa*, „Annales UMCS, Sectio G” 2013, vol. 60, nr 2, s. 146; L. Leszczyński, *Praworządne stosowanie prawa a klauzule generalne*, „Państwo i Prawo” 1989, z. 11, s. 56; L. Leszczyński, *Zmiany w prawie a klauzule generalne*, „Annales UMCS” 1987, vol. 34, s. 223.

klauzulą generalną jest odesłanie do kryterium pozaprawnego. Dobre obyczaje odsyłają do aksjologii zewnętrznej.

Tradycja występowania klauzul generalnych w polskim porządku prawnym oraz ich obecność w niemal wszystkich gałęziach prawa przesądza o tym, że mają one uniwersalny i międzygałęziowy charakter. Klauzule generalne mają dwie podstawowe funkcje – uelastycznienie procesu stosowania prawa i zmniejszenie rygoryzmu prawa. Umieszczenie klauzuli generalnej w treści przepisu prawnego jest celowym zabiegiem techniki prawodawczej. Prawodawca, poprzez nazwę klauzuli generalnej, świadomie kreuje luz decyzyjny, czyli przysługujący organowi stosowania prawa zakres swobody przy podejmowaniu decyzji stosowania prawa w granicach prawem wyznaczonych¹⁴. Luz ten ma charakter kontrolowany i zamierzony. Rolą organu stosującego prawo jest ustalenie konkretnej treści (wartości, ocen, norm), które wypełniają treść klauzuli generalnej. Każdorazowo na ustalenie treści klauzuli generalnej wpływ ma określona w nazwie klauzuli aksjologia (do której odsyła prawodawca), aksjologia indywidualna podmiotu stosującego prawo oraz praktyka stosowania prawa (ugruntowany w orzecznictwie sposób odkodowania wartości).

Rozwój konstrukcji normatywnej klauzuli generalnej wiąże się bezpośrednio z poszukiwaniem prawa słusznego. Już Arystoteles w „Etyce nikomachejskiej” zauważył, że

jeżeli ustawa orzeka o czymś ogólnie, a zdarzy się wypadek, który nie podpada pod to orzeczenie, to słuszną jest rzeczą, by tam gdzie ustawodawca coś opuścił i przez sformułowanie ogólne popełnił błąd, uzupełnić ten brak, orzekając tak, jakby ustawodawca sam orzekł, gdyby był przy tym obecny i jakby sam postanowił być, gdyby z góry znał wypadek¹⁵.

Dobre obyczaje to pojęcie nieookreślone, a sposób ich pojmowania w praktyce stosowania prawa ma charakter kontekstowy (wynikający z ustalonych okoliczności konkretnego stanu faktycznego). Umieszczenie klauzuli generalnej dobrych obyczajów w art. 6 KERP oznacza, że *in concreto* to na Rzecznika Dyscyplinarnego i sądy dyscyplinarne (Okręgowy Sąd Dyscyplinarny lub Wyższy Sąd Dyscyplinarny) nałożony został obowiązek dokonania wykładni przepisów etycznych i odkodowania treści dobrego obyczaju, który został naruszony. Ma to wpływ na kształtowanie właściwych postaw radców prawnych.

Należy odnotować, że dobre obyczaje pojawią się w Kodeksie Etyki Radcy Prawnego nie tylko w konstrukcji art. 6 KERP, lecz także w dziale 3 rozdziale 3

14 G. Maroń, *Wstęp do prawoznawstwa*, Rzeszów 2011, s. 205.

15 Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, Warszawa 1982, s. 199–200.

dotyczącym informowania o wykonywaniu zawodu oraz pozyskiwanie klientów – w art. 32 i 33 ust. 2 oraz 35 ust. 3 KERP.

Dobre obyczaje a zasady współżycia społecznego

Klauzula dobrych obyczajów ma długą tradycję. Jej geneza sięga aż Kodeksu Napoleona, dlatego przez autorów zaliczana jest do grona tzw. tradycyjnych klauzul słusznościowych¹⁶. W polskim porządku prawnym klauzula ta pojawiła się w kodeksie zobowiązań z 1933 roku¹⁷. Przez cały okres II Rzeczypospolitej cieszyła się ona popularnością. W okresie PRL na skutek przyjęcia radzieckiej ideologii dobre obyczaje straciły na znaczeniu na rzecz zasad współżycia społecznego – klauzuli generalnej przyjętej z radzieckiego porządku prawnego, stanowiącej narzędzie do ideologizacji i upolitycznienia wykładni przepisów kodeksu cywilnego poprzez odesłanie do radzieckiej moralności socjalistycznej. Dobre obyczaje zostały jeszcze utrzymane przez socjalistycznego prawodawcę w przepisach ogólnych prawa cywilnego z 1946 roku¹⁸. Natomiast już z chwilą przyjęcia klauzuli zasad współżycia społecznego w art. 3 przepisów ogólnych prawa cywilnego z 1950 roku¹⁹ klauzula ta przestała pojawiać się w nowych aktach normatywnych, co nie oznacza, że zniknęła w zupełności z aktów normatywnych. Na skutek zmian społeczno-gospodarczych powróciło zainteresowanie prawodawcy dobrymi obyczajami – klauzula powróciła w ustawie z dnia 16 kwietnia 1993 roku o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji²⁰. Obecnie występuje dualizm klauzul generalnych. Polski prawodawca nie zdecydował się na usunięcie z polskiego porządku prawnego zasad współżycia społecznego. Dobre obyczaje występują obok zasad współżycia społecznego w tekstach aktów normatywnych w różnych kontekstach, przy czym należy odnotować tendencję do odsyłania w nowo tworzonych przepisach do dobrych obyczajów.

16 M. Safjan, *Klauzule generalne w prawie cywilnym (przyczynek do dyskusji)*, „Państwo i Prawo” 1990, z. 11, s. 56.; L. Leszczyński, *Dobre obyczaje zamiast zasad współżycia społecznego* „Rzeczpospolita” 1998, nr 25; T. Justyński, *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000, s. 112; B. Janiszewska, *O potrzebie zmiany klauzuli zasad współżycia społecznego*, „Studia Cywilistyczne” 1965, t. VI, s. 6–7; Z. Radwański, M. Zieliński, *Uwagi de lege ferenda o klauzulach słusznościowych w prawie prywatnym*, „Przegląd Legislacyjny” 2001, nr 2, s. 11–33.

17 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. Kodeks zobowiązań (Dz.U. nr 82, poz. 598 ze zm.).

18 Dekret z dnia 12 listopada 1946 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. nr 67, poz. 369 ze zm.).

19 Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy wprowadzające przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. nr 34, poz. 312).

20 Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 1010 ze zm.).

Próba zdefiniowania klauzuli generalnej dobrych obyczajów rodzi wiele problemów, ponieważ jak każda klauzula generalna ma ona ze swej natury charakter nieostry i niedookreślony. Trudności definicyjne widoczne są w poglądach przedstawicieli nauki, którzy nie wypracowali jednoznacznej definicji tego pojęcia. Trafnej syntezy tych poglądów dokonuje K. Kopaczyńska-Pieczniak, wskazując, że poglądy dotyczące istoty norm objętych klauzulą „dobre obyczaje” odwołują się do:

moralności, przyzwoitości, uczciwości, godziwości (samodzielnie lub łącznie z moralnością), moralności i obyczajowości, zwyczajów, obyczajowości, wyobrażeń funkcjonujących w społeczeństwie i jego poczucia prawnego, sprawiedliwości, etyki prawnej jako stanowiącej immanentny element panującego porządku społeczno-gospodarczego, wartości konstytucyjnych, ocen zorientowanych na zapewnienie niezakłóconego funkcjonowania konkurencji, gospodarki czy obrotu gospodarczego (ujęcie ekonomiczno-funkcjonalne), chrześcijańskiego systemu wartości, szacunku dla drugiego człowieka²¹.

Autorka wskazuje, że dobre obyczaje powinny się wyrażać w szacunku dla partnera, uczciwości, rzetelności, zaufaniu, lojalności, szczerości, fachowości, poszanowaniu godności, niewprowadzaniu w błąd.

Warto również ustalić językowe brzmienie tego zwrotu. *Obyczaj* jest to ‘powszechnie przyjęty, umowny, najczęściej utwierdzony tradycją sposób postępowania w danych okolicznościach, właściwy pewnej grupie ludzi, charakterystyczny dla danego terenu, okresu itd.’²². *Dobro* natomiast definiowane jest jako coś ‘co oceniane jest jako pomyślne, pożyteczne, wartościowe’, inaczej ‘ideał moralny’, ‘skłonność do czynienia dobrze’, ‘łagodność, życzliwość’, ‘interes, pomyślność, szczęście, pożytek, korzyść’, ‘wszelkie środki, wartości potrzebne dla rozwoju człowieka, sprzyjające temu rozwojowi’²³. Dobry obyczaj należy zatem rozumieć jako wsparte długotrwałą praktyką postępowanie w określony sposób, który jednocześnie oceniany jest jako wartościowy i właściwy.

W poglądach doktryny przyjmuje się, że dobre obyczaje są zbieżne z pojęciem zasad współżycia społecznego²⁴. Wyrażam przekonanie, że nie jest to pogląd właściwy. Pojęcia te, na co wskazuje powyższa analiza, nie mają tożsamej genezy, ponadto są używane w tekstach normatywnych w różnych kontekstach. Wreszcie,

21 Zob. K. Kopaczyński-Pieczniak, *Dobre obyczaje i zasady współżycia społecznego w prawie spółek handlowych*, „Annales UMCS” 2016, vol. LXIII, nr 2, s. 97 i cyt. tam literatura.

22 M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego PWN, L–P*, Warszawa 1990, s. 434.

23 M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego PWN, A–K*, Warszawa 1990, s. 404.

24 K. Stoga, w: A. Bereza (red.), *Zawód radcy prawnego. Historia i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015, s. 236–237.

zasady współżycia społecznego nie wymagają tak długotrwałego jak dobre obyczaje formowania się. Dla przyjęcia zasad współżycia społecznego nie jest wymagane powtarzanie się zachowań. Jak wskazuje A. Żurawik

wystarczy, że jakaś grupa osób (a nawet całe społeczeństwo) znajdzie się w pewnym momencie w zupełnie nowej sytuacji, którą nawet trudno przewidzieć, co spowoduje, że wzajemne współistnienie poszczególnych osób będzie wymagało przyjęcia ad hoc pewnych zasad, czyli właśnie zasad współżycia społecznego²⁵.

Obyczaj charakteryzuje się utrwaloną, pożądaną praktyką określonych zachowań, podczas gdy zasady współżycia społecznego mają charakter bardziej sytuacyjny.

Ponadto, choć nie jest to przedmiotem niniejszej analizy, warto wskazać, że klauzuli zasad współżycia społecznego zarzucana jest jej radziecka geneza i negatywne konotacje związane z jej wykładnią przed 1989 rokiem. W moim przekonaniu to również nie jest pogląd właściwy. Klauzula zasad współżycia społecznego funkcjonuje w nowym porządku prawnym i praktyce orzeczniczej bez negatywnych konotacji związanych z ustrojem socjalistycznym. Przesądził o tym Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 17 października 2000 roku, w którym wskazał, że zasady współżycia społecznego występują obecnie bez jakichkolwiek ograniczeń ideologicznych i, co więcej, odwołują się do powszechnie uznanych w kulturze naszego społeczeństwa wartości, które są zarazem dziedzictwem i składnikiem kultury europejskiej. Sąd doszedł również do przekonania, że zasady współżycia społecznego, mimo iż wywodzą się z wcześniejszego okresu, mogą być uznawane za zakorzenione w naszym systemie prawa i praktyce prawniczej²⁶. M. Cetnarowicz zauważa, że tak

diametralny zwrot w rozumieniu omawianej klauzuli należy uznać za swoisty fenomen (...), niezwykle trudno byłoby wskazać jakiś inny termin prawny, którego desygnat na skutek przemian społeczno-gospodarczych uległby tak radykalnej zmianie, zachowując (...) swoje radykalne brzmienie²⁷.

Zasady współżycia społecznego nie stanowią zatem reliktu prawnego, ani nie są pojęciem tożsamym z dobrymi obyczajami.

25 A. Żurawik, *Dobre obyczaje a zwyczaje, zasady współżycia społecznego i dobra wiara: ujęcie teoretyczne*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 7/4, s. 197–213; A. Żurawik, *Klauzula generalna „dobrych obyczajów” – ujęcie teoretyczne*, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, z. 1, s. 35–51.

26 Wyrok TK z dnia 17 października 2000 r., SK 5/99, OTK 2000, nr 7, poz. 254.

27 M. Cetnarowicz, *Zasady współżycia społecznego a dobre obyczaje*, „Ius Novum” 2007, nr 2–3.

Przykłady zachowań radcy prawnego sprzecznych z dobrymi obyczajami

W doktrynie wskazuje się, że pojęcie dobrych obyczajów użyte w art. 6 KERP

należy rozumieć szeroko, jako odnoszące się do ogólnie przyjętych w społeczeństwie standardów moralnych czy etycznych, jak i specyficznych dla zawodu radcy prawnego zwyczajów wyznaczających standard wykonywania zawodu²⁸.

Dokonując ocen z punktu widzenia dobrych obyczajów unormowanych w art. 6 KERP, należy przyjąć generalny, typowy, zaakceptowany w danej grupie ludzi i w danym czasie wzór zachowania się. M. Górski wskazuje, że z jednej strony nie jest właściwe stosowanie przez organ dokonujący ocen kryteriów zbyt idealistycznych, z drugiej zaś strony nie jest możliwa akceptacja praktyk, nawet powszechnych, lecz wykraczających poza granice dobrych obyczajów²⁹. Autor ten wskazuje, że przykładami oczekiwanych cech zachowania radcy prawnego, zgodnych z dobrymi obyczajami, mogą być szacunek, zrozumienie, bezinteresowność, życzliwość czy zaangażowanie³⁰.

W doktrynie podkreśla się, że pojęcie dobrych obyczajów na tle art. 6 KERP należy rozumieć „nie tylko z uwzględnieniem ogólnych relacji społecznych i poziomu kultury oraz obiektywnej moralności, lecz przede wszystkim z uwzględnieniem obyczajów zawodowych radców prawnych”³¹. G. Dźwigala wylicza przykłady zachowań sprzecznych z dobrymi obyczajami, do których zalicza: rozpowszechnianie ulotek informacyjnych poza lokalem kancelarii, kierowanie informacji do osób nieletnich, budowa relacji z klientem i wizerunku radcy prawnego za pomocą prezentów, które wykraczają poza przyjęte w danych stosunkach zwyczajowe upominki okolicznościowe³². Ponadto za sprzeczne z dobrymi obyczajami autor uznaje brak zachowania odpowiedniego obiektywizmu poprzez komentowanie w prasie i mediach orzeczeń sądów w sprawach, które radca prawny prowadzi³³. Za naruszające dobre obyczaje może zostać uznane wskazanie w życiorysie zawodowym

28 M. Górski, *Art. 6*, w: M. Król (red.), *Etyka adwokacka i radcowska, Komentarz, orzecznictwo i kazusy*, Warszawa 2016, s. 218.

29 T. Scheffler, J. Sobutka, *Art. 6*, w: T. Scheffler (red.), *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 75–78.

30 *Ibidem*.

31 G. Dźwigala, *Art. 32*, w: T. Scheffler (red.), *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 198–207.

32 *Ibidem*.

33 *Ibidem*.

swoich sympatii politycznych³⁴. Zgodnie ze stanowiskiem Komisji Etyki i Wykonywania Zawodu Krajowej Rady Radców Prawnych korzystanie z opcji „promuj post” na portalu społecznościowym Facebook jest zachowaniem sprzecznym z dobrymi obyczajami i naruszającym godność zawodu radcy prawnego³⁵.

W orzecznictwie sądów dyscyplinarnych dobre obyczaje rozumiane są jako „powszechnie przyjęty, najczęściej utwierdzony tradycją, sposób postępowania w danych okolicznościach, właściwy dla danej grupy ludzi, w tym wypadku dla szeroko pojętego środowiska osób świadczących pomoc prawną”³⁶. Dobre obyczaje z art. 6 KERP sądy dyscyplinarne definiują również jako: „normy etyczno-moralne odwołujących się do wartości i cnót zawodowych” bądź „jako zasady uczciwego prowadzenia działalności zawodowej (norm ekonomiczno-funkcjonalnych) w warunkach wolnego rynku usług prawniczych oraz swobody konkurencji na tym rynku z punktu widzenia nienaruszania interesów innych przedsiębiorców lub klientów”³⁷.

Każdorazowo, z uwagi na istotne cechy klauzuli generalnej, ocena tego, czy w danej sytuacji doszło do naruszenia dobrych obyczajów należy do organów dyscyplinarnych orzekających w danej sprawie.

Bibliografia

- Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, Warszawa 1982.
- Cetnarowicz M., *Zasady współżycia społecznego a dobre obyczaje*, „Ius Novum” 2007.
- Dźwigała G., Art. 32, w: T. Scheffler (red.), *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Górski M., Art. 6, w: M. Król (red.), *Etyka adwokacka i radcowska, Komentarz, orzecznictwo i kazusy*, Warszawa 2016.
- Janiszewska B., *O potrzebie zmiany klauzuli zasad współżycia społecznego*, „Studia Cywilistyczne” 1965, t. VI.
- Justyński T., *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000.
- Kopaczyński-Pieczniak K., *Dobre obyczaje i zasady współżycia społecznego w prawie spółek handlowych*, „Annales UMCS” 2016, vol. LXIII, nr 2.

34 Ibidem.

35 Stanowisko Komisji Etyki i Wykonywania Zawodu Krajowej Rady Radców Prawnych, SK-12.09.2017-JK.

36 Wyrok SN z dnia 17 listopada 2015 r., SDI 49/15, LEX nr 1918834.

37 Orzeczenie Okręgowego Sądu Dyscyplinarnego Okręgowej Izby Radców Prawnych z dnia 17 grudnia 2018 r., OSD 67/18.

- Leszczyński L., Maroń G., *Zasady prawa i generalne klauzule odsyłające w operatywnej wykładni prawa*, „Annales UMCS, Sectio G” 2013, vol. 60, nr 2.
- Leszczyński L., *Dobre obyczaje zamiast zasad współżycia społecznego*, „Rzeczpospolita” 1998, nr 25.
- Leszczyński L., *Generalne klauzule odsyłające – ujęcie teoretycznoprawne*, „Annales UMCS” 2016, vol. 63, nr 2.
- Leszczyński L., Maroń G., *Pojęcie i treść zasad prawa i generalnych klauzul odsyłających. Uwagi prawnoporównawcze*, „Annales UMCS, Sectio G” 2013, vol. 6, nr 1.
- Leszczyński L., *Praworzędne stosowanie prawa a klauzule generalne*, „Państwo i Prawo” 1989, z. 11.
- Leszczyński L., *Stosowanie generalnych klauzul odsyłających*, Kraków 2001.
- Leszczyński L., *Tworzenie generalnych klauzul odsyłających*, Lublin 2000.
- Leszczyński L., *Zmiany w prawie a klauzule generalne*, „Annales UMCS” 1987, vol. 34.
- Maroń G., *Wstęp do prawoznawstwa*, Rzeszów 2011.
- Radwański Z., Zieliński M., *Uwagi de lege ferenda o klauzulach słusznościowych w prawie prywatnym*, „Przegląd Legislacyjny” 2001, nr 2.
- Safjan M., *Klauzule generalne w prawie cywilnym (przyczynek do dyskusji)*, „Państwo i Prawo” 1990, z. 11.
- Scheffler T., Sobutka J., Art. 6, w: T. Scheffler (red.), *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Stankiewicz R., *O istocie zawodu radcy prawnego*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, nr 123.
- Stelmachowski A., *Klauzule generalne w prawie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1965, z. 1.
- Stoga K., w: A. Bereza (red.), *Zawód radcy prawnego. Historia i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego PWN, A–K*, Warszawa 1990.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego PWN, L–P*, Warszawa 1990.
- Trubalski A., *Samorządy zawód zaufania publicznego na przykładzie samorządu radców prawnych. Perspektywa konstytucyjnoprawna*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, nr 21.
- Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001.
- Wróblewski J., *Przepisy odsyłające*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1964, z. 35.
- Żurawik A., *Dobre obyczaje a zwyczaje, zasady współżycia społecznego i dobra wiara: ujęcie teoretyczne*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 7/4.
- Żurawik A., *Klauzula generalna „dobrych obyczajów” – ujęcie teoretyczne*, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, z. 1.

A general clause of good conduct as one of the conditions for practising the profession of attorneys-at-law

Abstract

Good conduct is a normative construction of a general clause. Good manners are an important issue from the perspective of the Code of Ethics for attorneys-at-law and the issue of practising this profession. It refers to undefined criteria and extra-legal assessments. By its nature, being a vague and contextual term, it performs an important role in forming appropriate ethical attitudes of attorneys-at-law. The duty to decode good conduct rests with the District Disciplinary Courts, the Higher Disciplinary Court and the Disciplinary Ombudsman. Professional activities undertaken by an attorney-at-law often lead to questions as to how they should behave in a specific situation. The main objective of this paper is to analyse the “good conduct” clause from the theoretical and practical point of view in the context of professional activities undertaken by attorneys-at-law. The research methods used are adequate to the assumptions made. These include the method of a terminological and conceptual analysis, an analysis of the law in force and an analysis of reasoning given in court decisions.

Keywords: good conduct, general clause, professional ethics, attorney-at-law

CYTOWANIE

Koman-Bednarczyk A., *Klauzula generalna dobrych obyczajów jako jedna z przesłanek wykonywania czynności zawodowych przez radcę prawnego*, „Acta Iuris Stetinensis” 2022, nr 4 (vol. 40), 87–100, DOI: 10.18276/ais.2022.40-06.